

K problematice současných hranic v Evropě a k zásadě jejich neporušitelnosti

ZDENEK PISK

Problematika současných hranic v Evropě a respektování zásady jejich neporušitelnosti jsou základními otázkami, jejichž vyřešení má klíčový význam pro odstranění napětí na našem kontinentě a pro jeho přeměnu v kontinent míru a dobré sousedské spolupráce. Je všeobecně známo, že příčinou válek a mnohých konfliktů v Evropě byly téměř vždy spory o hranice a územní nároky. Ve zprávě o činnosti ÚV KSSS podané na jejím XXIV. sjezdu se praví: „Po celou poválečnou dobu jsme stejně jako naši spojenci a přátelé považovali za samozřejmé, že základ trvalého míru v Evropě spočívá především v neporušitelnosti hranic evropských států.¹⁾

Klíčový význam pro zajištění míru v Evropě má především otázka německých hranic. Z hlediska historického, právního i faktického vývoje je nutno rozlišovat hranice PLR na Odře a Nise, obnovené jako historické hranice Polska v r. 1945, hranice mezi oběma německými státy, vzniklé v průběhu poválečného vývoje a hranice československo-německé, které jsou hranicemi historickými.

Smlouva mezi SSSR a NSR z 12. srpna 1970,²⁾ Smlouva mezi PLR a NSR ze 7. prosince 1970³⁾ a Smlouva o základech vztahů mezi NDR a NSR z 21. prosince 1972⁴⁾ jsou významnými dokumenty, zakotvující uznání poválečného statu quo v Evropě ze strany NSR.

V článku 3 Smlouvy z 12. prosince 1970 NSR spolu s SSSR výslovně

¹⁾ Zpráva o činnosti ÚV KSSS XXIV. sjezdu KSSS, Rudé právo z 31. 3. 1971.

²⁾ Český překlad Smlouvy viz Rudé právo z 13. 8. 1970; viz dále V. Kopal: Mezinárodně právní význam smlouvy mezi SSSR a NSR. Časopis pro mezinárodní právo, str. 287—303; M. Potočný: Smlouva mezi SSSR a NSR. Časopis Mezinárodní vztahy č. 4/1970, str. 49—53.

³⁾ Český překlad smlouvy viz Rudé právo z 21. 11. 1970; viz dále V. Kopal: K mezinárodněprávnímu významu smlouvy mezi PLR a NSR. Časopis pro mezinárodní právo, str. 129—136.

⁴⁾ Český překlad smlouvy viz Rudé právo z 9. 11. 1972; viz dále M. Potočný: Smlouva o základech vztahů mezi NDR a NSR. Časopis Mezinárodní vztahy, č. 2/1973, str. 73 a násl.

potvrdily, že obě strany „považují dnes i v budoucnu za neporušitelné hranice všech států v Evropě, jak existují v den podepsání této smlouvy včetně linie Odra–Nisa, která tvoří západní hranice Polské lidové republiky, a hranice mezi Německou spolkovou republikou a Německou demokratickou republikou“. Ve Smlouvě uzavřené mezi PLR a NSR dne 7. prosince 1970 má v tomto směru klíčový význam první článek tohoto dokumentu. Obě smluvní strany v něm „shodně konstatují, že nynější hraniční linie, stanovená v kapitole IX. usnesení Postupimské konference z 2. srpna 1945 od Balického moře bezprostředně západně od Svinoústí a odtud podél Odry až po ústí Lužické Nisy a podél Lužické Nisy až k hranicím s Československem, tvoří západní státní hranice Polské lidové republiky“.

Uznání hranic na Odře a Nise ze strany NSR, vyjádřené v této Smlouvě, znamená porážku těch politických kruhů v NSR, které po čtvrt století odmítaly uznat usnesení Postupimské konference za konečné.⁵⁾

Představitelé socialistické nauky mezinárodního práva vždy vycházeli z teze, že ohledně Východního Pruska Postupimská konference přijala zcela jasné a konečné rozhodnutí, které mělo být pouze potvrzeno při německém mírovém uspořádání.⁶⁾ V oddíle IX–B Postupimské dohody se k této otázce uvádí:

„Tři šéfové vlád souhlasí s tím, aby bývalá německá území východně od čáry vedoucí od Baltického moře bezprostředně na západ od Svinoústí a odtud podél řeky Odry až k jejímu soutoku se západní Nisou a podél západní Nisy až k československým hranicím, zahrnující i tu část Východního Pruska, jež podle dohody dosažené na této konferenci nebyla dána pod správu Svazu sovětských socialistických republik a včetně území bývalého svobodného města Gdansku, byla spravována až do konečného určení západní polské hranice polskou vládou a aby pro tento účel nebyla považována za část sovětského okupačního pásma v Německu.“

Tudíž Postupimská dohoda hovoří o území východně od linie Odra–Nisa jako o „bývalém německém území“. V souladu se spojeneckými rozhodnutími celé Německo podléhalo okupaci. Avšak území východně od Odry–Nisy nebylo okupováno a nebylo tudíž považováno za „část sovětské okupační zóny v Německu“ a bylo předáno polskému státu, čímž bylo vyloučeno z území bývalého Německa.

Kromě toho oddíl XIII Postupimské dohody potvrdil „odsun německého obyvatelstva nebo jeho složek, které zůstávají v Polsku, Československu a Maďarsku“. Pro realizaci tohoto usnesení Kontrolní rada v Německu 20. 11. 1945 schválila plán odsunu německého obyvatelstva včetně odsunu

⁵⁾ I po podepsání smluv NSR s SSSR a PLR však někteří západoněmečtí autoři tvrdí, že tyto nevyjadřují konečné uznání hranic na Odře–Nise, ani uznání hraničních čar uvnitř Německa jako mezinárodních hranic mezi státy ve smyslu mezinárodního práva; viz např. studii H. Steinbergera, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht*, svazek 31, červen 1971, str. 148.

⁶⁾ Viz zejména polské autory: M. Lachs: *The Polish-German Frontier. Law, Life and Logic of History*, Varšava 1964; B. Wiewiora: *Granica polsko-niemiecka*. Poznań 1957; A. Klafkowski: *Umowa Pózdamska z 2. 8. 1945*. Warszawa 1960, a další.

ze všech oblastí východně od linie Odra–Nisa, které byly předány Polsku. Bylo by absurdním tvrzení, že rozhodnutí spojenců o tak masovém odsunu německého obyvatelstva mělo dočasný charakter. Toto rozhodnutí bylo učiněno v důsledku stanovení nových hranic považovaných za konečné a v důsledku předání příslušné části bývalého německého území pod svrchovanost Polska.

Ve snaze zpochybnit toto rozhodnutí revanšistické kruhy v NSR se často odvolávaly na ustanovení v oddílu IX–B Postupimské dohody, kde se uvádí, že „... konečné určení západních hranic Polska má být odloženo do mírové konference“. Teze o nedefinitivnosti hranic na Odře–Nise byla nesprávná, neboť pod pojmy „konečné určení“ západních hranic Polska v Postupimské dohodě se rozumí konečná demarkace, tj. přesné kartografické vymezení hranic, jejichž obecný popis (delimitace) byl již proveden. To je zcela logické, neboť přesná demarkace západních hranic Polska nemohla být předmětem Postupimské konference, která řešila hlavní politickou otázku, tj. předání pod svrchovanost Polska území východně od linie Odra–Nisa.

Usnesení Postupimské konference o delimitaci západních polských hranic bylo realizováno ve Zhořelecké smlouvě ze dne 6. 7. 1950 o demarkaci hranic mezi NDR a PLR.⁷⁾ Ze strany NSR se často argumentovalo, že NDR uzavírajíc tuto smlouvu s PLR se sice mohla zřeknout „své části práva“ na bývalá východoněmecká území, avšak nemá právo anulovat odpovídající právo NSR, jako druhého právního nástupce Německa, na území, které dříve patřilo Německu. Uzavření této smlouvy však bylo zcela přirozeným a správným opatřením mezi dvěma sousedícími státy, které plně odpovídá příslušným rozhodnutím o Německu a jeho hranicích. PLR i NDR byly oprávněny podepsat tuto smlouvu, neboť se týká jejich společných hranic, vztahů mezi těmito dvěma suverénními státy.

Jak již bylo uvedeno výše, Německo již v r. 1945 na základě Postupimské dohody ztratilo část svého bývalého východního území. V důsledku toho dávno před vznikem NDR a NSR neexistovalo v hranicích z r. 1937. NSR, která vznikla jako jeden z nástupnických států na německém území v nových poválečných hranicích, nikdy neměla právo na území, které bylo předáno pod svrchovanost Polska již v roce 1945. Obnovení této hranice bylo stanoveno Postupimskou dohodou a upraveno smlouvou mezi PLR a NDR ze 6. července 1950. Je proto zcela logické, že NSR nyní tyto hranice uznala jako konečné a definitivní. Toto uznání ve Smlouvě PLR s NSR má pouze deklaratorní charakter, tj. potvrzuje ustanovení konstitutivního aktu z r. 1945, kterým byla Postupimská dohoda.⁸⁾

Na rozdíl od hranic na Odře–Nise hranice NDR s NSR a Západním Berlínem se definitivně ustanovily v průběhu několika etap.

⁷⁾ Srov. Německá otázka 1945–1963, str. 271.

⁸⁾ Srov. A. Klafkowski: Der Vertrag zwischen der Volksrepublik Polen und der Bundesrepublik Deutschland vom 7. Dezember 1970. Verlag Interpress, Warszawa 1973, str. 46 a násl.

V období od roku 1945—1949 západní hranice NDR byla rozděľující linií mezi sovětským a západními okupačními pásmy. Západní mocnosti však v rozporu s Postupimskou dohodou začaly uskutečňovat politiku sjednocování západních pásem a jejich izolaci od pásma sovětského. Dnešní hranice NDR s NSR v tomto období byla tedy pouze demarkační linií mezi sovětským a západními pásmy, neboť pásma jakož i sektory Berlína neměly charakter státního území a v důsledku toho nemohly mít ani státní hranice.

Fakta dokazují, že odpovědnost za rozdělení Německa v důsledku vytvoření separátního západoněmeckého státu v roce 1949 nesou vládnoucí kruhy NSR spolu se západními mocnostmi. Tento separátní stát byl vytvořen na základě příkazu vojenských guvernérů USA, Velké Británie a Francie v souladu s rozhodnutím Londýnské konference ministrů zahraničí západních států konané v roce 1948. Předsedové vlád západoněmeckých zemí splnili příkaz okupačních orgánů k vytvoření separátního státu na „části území Německa, která se nacházela pod jejich pravomocí“. V důsledku toho NSR vznikla v demarkačních liniích třech západních pásem na základě souhlasu a při aktivní účasti tří západních okupačních mocností.⁹⁾

Se vznikem NSR a později NDR demarkační linie mezi okupačními pásmy nabyly charakteru státních hranic mezi dvěma nezávislými a suverénními německými státy. Stanovení státních hranic uvnitř bývalého Německa je tudíž výsledkem vytvoření dvou států na jeho území.

V druhém období od roku 1949 do roku 1955 na hranicích mezi NDR a NSR neexistoval ještě příslušný pohraniční režim a byla ještě naděje na sjednocení obou německých států v jednotný demokratický a mírumilovný stát.

Dne 23. října 1954 došlo k podepsání a v květnu 1955 k ratifikaci Pařížských dohod,¹⁰⁾ které předvíдалy utvoření západoněmeckých ozbrojených sil a začlenění NSR do Severoatlantického paktu (NATO). V důsledku tohoto opatření bylo zřejmé, že na území bývalého Německa budou dlouhou dobu existovat dva německé státy, jakož i státní hranice mezi nimi.

Třetí období v definitivním vytváření státních hranic mezi NDR a NSR začalo po podepsání Smlouvy mezi SSSR a NDR o vzájemných vztazích ze dne 20. října 1955. V doplňkové smlouvě se konstatovalo, že ochrana a kontrola na hranicích je v pravomoci NDR. Tato smlouva ještě vycházela z předpokladu, že socialistická výstavba a mírové soutěžení s NSR se může uskutečňovat při otevřených hranicích se Západním Berlínem. Avšak tyto otevřené hranice přinesly NDR ohromné škody. Nehledě na škody hospodářské¹¹⁾ Západní Berlín se stále více stával centrem podvrtné a špiónážní činnosti západních velmocí a NSR proti NDR a ostatním socialistickým zemím.

⁹⁾ Srov. Prohlášení min. zahr. věcí SSSR a dalších soc. států. Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, Praha 1957, str. 261 a násl.

¹⁰⁾ Text dohod viz tamtéž, str. 501 a násl.

¹¹⁾ Podle výčíslení ekonomů NDR tyto škody představovaly asi 120 miliard marek, viz Neues Deutschland ze 13. 8. 1968.

Za této situace vlády států — účastníků Varšavské smlouvy se obrátily na vládu NDR s návrhem „ustanovit na hranicích Západního Berlína takový režim, který by zabránil podvratné činnosti proti zemím socialistického tábora, aby okolo celého území Západního Berlína, včetně jeho hranic s demokratickým Berlínem, byla prováděna náležitá ochrana a efektivní kontrola“.¹²⁾ Vláda NDR v souladu s návrhem Politického poradního výboru zemí Varšavské smlouvy přijala toto rozhodnutí: „Za účelem zabránění nepřátelské činnosti revanšistických a militaristických sil NSR a Západního Berlína zavede se na hranicích NDR včetně hranic západních sektorů Velkého Berlína taková kontrola, jaká je obvyklá na hranicích svrchovaného státu... Tyto hranice mohou občané NSR překročit jen se zvláštním povolením...“¹³⁾

Opatřením NDR nebyly ustanoveny nové hranice, ale pouze upevněny hranice již existující. Proto W. Ulbricht právem prohlásil 8. září 1962: „Jestliže někdo mluví o hranicích v Berlíně, musí znát pravdu. Hranice není vytvořena nyní. Byla stanovena ten den, kdy západní mocnosti podporované určitými reakčními kruhy v Západním Berlíně zavedly separátní měnu. Tehdy byla hranice ustanovena.“¹⁴⁾

Také v komuniké o návštěvě stranické a vládní delegace NDR v SSSR v červnu 1964 se hovoří zcela jasně a jednoznačně o hranicích mezi oběma německými státy: „Německá otázka může být řešena výlučně na základě respektování reálných skutečností ve světě a na německé půdě. To znamená především uznání existujících suverénních německých států a právní zakotvení existujících hranic německých států...“

Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a spolupráci mezi SSSR a NDR z 12. června 1964 pak hovoří nejen o existujících hranicích mezi NDR a NSR, ale zajišťuje i jejich nedotknutelnost.¹⁵⁾

Na tuto situaci, která byla významným krokem k upevnění mezinárodního postavení NDR, reagovaly velmi podrážděně a ostře tři západní mocnosti prohlášením z 26. června 1964, ve kterém se mj. říká:

„3. ...Tři vlády neuznávají ani východoněmecký režim, ani existenci státu ve východním Německu. Co se týče ustanovení o ‚hranicích‘ tohoto tzv. státu tři vlády opakují, že uvnitř Německa a Berlína neexistují žádné státní hranice, ale pouze ‚demarkační linie‘ a ‚sektorové hranice‘ a že na základě právě těch dohod, na které se odvolává dohoda z 12. června, zůstává konečné stanovení hranic Německa vyhrazeno mírovému uspořádání s celým Německem...“¹⁶⁾

Vláda SSSR ve svém prohlášení ke stanovisku tří západních mocností

¹²⁾ Rudé právo z 15. 9. 1961.

¹³⁾ Neues Deutschland z 13. 8. 1961.

¹⁴⁾ Neues Deutschland z 13. 9. 1962.

¹⁵⁾ Článek 4 smlouvy stanoví: „Tváří v tvář nebezpečí agresivní války ze strany militaristických a revanšistických sil vysoké smluvní strany slavnostně prohlašují, že jedním z hlavních činitelů evropské bezpečnosti je nedotknutelnost státních hranic Německé demokratické republiky...“

¹⁶⁾ Dokumenty k mírovému řešení německé otázky. MZV, Praha 1965, str. 445 a n.

přesvědčivě dokázala, že toto tvrzení vyvracejí samy dokumenty západních mocností. Pařížské dohody a jejich přílohy se přímo zmiňují o „území Spolkové republiky“ a o „hranicích Spolkové republiky“.

I vláda NSR oficiálně prohlásila v souvislosti s připojením NSR k NATO, že „NSR se zavazuje nepoužít nikdy síly k dosažení sjednocení Německa a ke změně nynějších hranic Německé spolkové republiky“.¹⁷⁾

12. června 1968 vláda NDR jako odpověď na přijetí v NSR tzv. „mimořádných zákonů“ zavedla pasový a vízový režim pro všechny občany NSR, kteří chtěli cestovat přes území NDR do Západního Berlína, jakož i pro občany Západního Berlína cestující do NSR. Zároveň byla přijata řada celních opatření. Všechna tato opatření byla výrazem plné suverenity NDR a směřovala k upevnění jejich státních hranic.

Významným mezníkem na cestě k plnému mezinárodněprávnímu uznání hranic NDR–NSR jsou Dohody o tranzitní přepravě civilních osob a nákladů mezi NDR a NSR a Západním Berlínem podepsané dne 17. prosince 1971.¹⁸⁾

Mezinárodněprávní uznání hranic mezi NSR a NDR našlo svůj konečný výraz v článku 3 Smlouvy o základech vztahů mezi NDR a NSR, ve kterém obě strany „potvrzují neporušitelnost mezi nimi existujících hranic nyní i v budoucnosti a zavazují se k neomezenému respektování územní celistvosti“.

Státní hranice mezi ČSSR a Německem byly stanoveny mírovou smlouvou Versailleskou¹⁹⁾ v článku 27 bod 6, podle něhož československo-německou hranici tvoří hranice z 3. srpna 1914 mezi Německem a Rakouskem od svého styčného bodu s bývalou správní hranicí, oddělující Čechy a Horní Rakousy, až k severnímu bodu výběžku bývalého rakouského Slezska, ležícího asi 8 km východně od Prudniku (Neustadt). Konstatování této skutečnosti je rovněž zakotveno v článku 32 smlouvy. V článku 83 se Německo vzdalo ve prospěch ČSR všech práv a nároků na část slezského území, která je článkem přesně vymezena. V témže článku se Německo zřeklo ve prospěch ČSR všech práv a právních nároků na část území Hlubického, a to pro případ, že by konečným stanovením hranic mezi Německem a Polskem byla tato část odloučena od Německa.

Československo-německé hranice k 3. srpnu 1914 byly historickými hranicemi s úpravami zakotvenými v hraničních smlouvách sjednaných mezi Rakousko-Uherskem a Německem. Tyto smlouvy byly na základě čl. 289 Versailleské smlouvy výměnou nót mezi čs. a německými vládními orgány z 8. 7. 1920 a 4. 8. 1920 zachovány v platnosti.²⁰⁾ Jde o tyto smlouvy: Hlavní hraniční a územní recess mezi vládou rakouskou a saskou ze dne 5. 3. 1848 ohledně úpravy hranic mezi Čechami a Saskem, Smlouva

¹⁷⁾ H. Brandweiner: Die Pariser Verträge. Akademik Verlag, Berlin 1956, str. 336.

¹⁸⁾ Text viz Dokumenty o politice obou německých států. FMZV, Praha 1973, str. 478 a násl.

¹⁹⁾ Č. 217/1921 Sb.

²⁰⁾ Viz vyhl. min. zahr. věcí z 29. 10. 1921 č. 387/1921 Sb.

mezi bývalou rakouskou a bavorskou vládou z 24. 6. 1862 ohledně hranic a ostatních teritoriálních poměrů mezi Čechami a Bavorskem a Smlouva o hranicích česko-pruských z 9. 2. 1869.

Převod území odstoupeného podle čl. 83 Versailleské smlouvy ČSR byl pak upraven a proveden dvoustrannými smlouvami mezi ČSR a Německem, a to Protokol o převodu území zv. územím Hlučínským, odstoupeného podle čl. 83 odst. 1 Versailleské smlouvy, uzavřeným v Paříži 12. 1. 1920, a Úmluvou o vyklizení a převzetí území Ratibořského kraje, jež se má odstoupit ČSR, sjednanou v Opavě 26. a 27. 1. 1920. K vytyčení a určení hranice stanovené v čl. 83 Versailleské smlouvy došlo v letech 1920 až 1923, o čemž byla sjednána Smlouva o úpravě pohraničních poměrů na státní hranici popsané v čl. 83 Versailleské smlouvy ze dne 28. 6. 1919, uzavřená 3. 2. 1927 v Berlíně.

Československo-německé hranice doznaly za doby buržoazní republiky na základě dvoustranných smluv některé změny. Smlouva o hraničních vodních tocích a o výměně části území v pruském dílu čs.-německé hranice, uzavřená v Berlíně 31. 1. 1930,²¹⁾ stanovila řadu drobných územních změn mezi ČSR a Pruskem, obdobně Smlouva o hraničních tocích v saském a bavorském úseku hranic a o výměně části území na hranicích, uzavřená 27. 9. 1935 v Bad Elster,²²⁾ stanovila některé drobné územní změny mezi ČSR a Saskem a Bavorskem.

Konečná úprava hranic byla shrnuta ve Smlouvě o úpravě hraničních poměrů (hraniční statut), uzavřené v Berlíně 12. 11. 1937, avšak tato smlouva nebyla ratifikována a nenabyla proto účinnosti.

Na základě tzv. mnichovské dohody z 29. září 1938 byly od Československa odtrženy některé pohraniční oblasti a v dalších důsledcích bylo celé území ČSR okupováno. Československo vždy stálo na stanovisku, že mnichovská dohoda byla protiprávní a tudíž neplatná od samého počátku. Její neslučitelnost s tehdy platným mezinárodním právem byla v čs. právnické literatuře řadou autorů přesvědčivě prokázána.²³⁾ Neplatnost mnichovské dohody od samého počátku byla uznávána i významnými západními představiteli nauky mezinárodního práva.²⁴⁾ Dva signatáři mnichovské dohody, Francie a Itálie, uznali již během druhé světové války její počáteční neplatnost. NDR jako jeden z nástupnických států nacistického Německa se jednoznačně distancovala od mnichovského diktátu ve spojenecké smlouvě s ČSSR z r. 1967. Shodná ustanovení obsahují též spojenecké

²¹⁾ Č. 218/1933 Sb.

²²⁾ Č. 212/1937 Sb.

²³⁾ Viz např. V. Michal: Mnichovská dohoda v současné západoněmecké buržoazní literatuře. Právník, 1956, str. 538 a násl.; G. Mencer, V. Kopal: K současným postojům NSR k mnichovské dohodě z r. 1938. Nová mysl, č. 8–9/1971; V. Kopal: Počáteční neplatnost mnichovské dohody. Právník, č. 9/1971 a další autoři.

²⁴⁾ Q. Wright: The Munich Settlement and International Law. American Journal of International Law, sv. 39 z r. 1939, str. 12–32; Ch. Rousseau: L'Accord de Munich et le droit international. Časopis pro mezinárodní právo, č. 2/1966; G. Schwarzenberger: O původní neplatnosti mnichovské dohody, tamtéž č. 4/1966.

smlouvy ČSSR s dalšími socialistickými státy.²⁵⁾ Prohlášení anexe Rakouska provedené Německem dne 13. března 1938 za nulitní v Moskevské deklaraci z 1. listopadu 1943, potvrzené ve Státní smlouvě s Rakouskem²⁶⁾ a prohlášení tzv. Vídeňské arbitráže z 2. listopadu 1938 za nulitní, tj. neplatné od počátku v mírové smlouvě s Maďarskem,²⁷⁾ byly důležitými precedenty pro čs. spravedlivý požadavek, aby mnichovská dohoda byla uznána za nulitní i ze strany NSR. To se stalo ve Smlouvě o vzájemných vztazích mezi ČSSR a NSR podepsané dne 11. prosince 1973, ve které obě strany potvrdily, že mnichovská dohoda byla ČSR vnucena nacistickým režimem pod hrozbou síly a že ji považují za nulitní.²⁸⁾ Podle obecně uznávaného pravidla mezinárodního práva platného již v době uzavření mnichovské dohody a potvrzeného v článku 69 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z r. 1969 „Ustanovení nulitní smlouvy nemají žádné právní účinky“. Z toho vyplývá, že protiprávní mnichovská dohoda nemohla založit jakoukoliv právně platnou změnu československo-německých hranic a že ČSR nikdy nepozbyla suverenitu nad územím odtrženým mnichovským diktátem ve prospěch nacistického Německa. Na tom nemění nic skutečnost, že nacistické Německo se fakticky zmocnilo čs. pohraničního území a osvojovalo si právo nakládat s tímto územím, s čs. obyvatelstvem a majetkem, které se na tomto území nacházely, neboť fakticita nemůže odstranit protiprávní povahu zločinu. Právní kontinuita ČSR v předmnichovských hranicích nebyla tudíž protiprávní a nulitní mnichovskou dohodou narušena.

Porážka hitlerovského Německa a výsledky druhé světové války jen fakticky uvedly hraniční poměry čs.-německé do souladu s trvajícím právním stavem. To mj. potvrzuje i skutečnost, že válečné a poválečné dokumenty, pokud se zmiňují o československých hranicích, hovoří o nich vždy jako o nepochybných a platných.

V prohlášení spojenců z 5. června 1945 o porážce Německa²⁹⁾ byly autoritou okupačních mocností hranice Německa stanoveny podle stavu ze dne 31. prosince 1937. To znamenalo, že území Rakouska, anektované v březnu 1938, a tzv. sudetské území, jehož se Německo zmocnilo mnichovskou dohodou, nebylo považováno za součást německého státu a že platnost předmnichovských hranic Československa byla potvrzena. Bylo to ovšem rozhodnutí podle okupačního práva, a proto prozatímní.

S touto prozatímností se však již nesetkáváme v usnesení Postupimské konference, kterým Sovětský svaz, Spojené státy a Velká Británie (později se též připojila Francie) schválily definitivně odsun Němců též z Československa. Toto podle mezinárodního práva konečné usnesení bylo možné

²⁵⁾ Texty smluv viz č. 91/1967, č. 58/1967, č. 48/1969, č. 91/1969, č. 94/1969 a č. 67/1970 Sb.

²⁶⁾ Dokumenty ke studiu mez. práva a politiky, Praha 1957, str. 335 a násl.

²⁷⁾ Č. 192/1947 Sb.

²⁸⁾ Výklad smlouvy viz Z. Pisk—J. Čech: Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a NSR. Právník, č. 10/1974.

²⁹⁾ Viz Dokumenty ke studiu mez. práva a politiky, Praha 1957, str. 133 a násl.

jen za předpokladu uznání platnosti předmnichovských hranic Československa.

Že předmnichovské hranice byly na Postupimské konferenci považovány za platné, vyplývá též nepřímě z formulace při určení západní hranice Polska: „... podél západní Nisy až k československé hranici“, tj. samozřejmě až k československé předmnichovské hranici.

Vznik válečného stavu mezi Německem a ČSR se nijak nedotkl platnosti předválečných smluv o úpravě státních hranic, neboť podle uznávané doktríny mezinárodního práva a praxe vznik válečného stavu nemá vliv na platnost řádně uzavřených smluv, jejichž cílem je založit trvalý právní vztah.³⁰⁾

V roce 1947 předložila ČSR Londýnské konferenci zástupců zahraničních ministrů memorandum z 22. ledna, které obsahovalo některé československé požadavky, dotýkající se jak území NSR, tak i NDR, které měly být pojaty do osnovy mírové smlouvy s Německem. Tyto požadavky, od kterých československá strana později upustila, směřovaly výhradně k rektifikaci hraniční čáry.

Ze shora uvedeného vyplývá, že hranice ČSSR s NSR jsou hranicemi historickými, které nebyly stanoveny nebo obnoveny v důsledku skončení druhé světové války. Proto není správné klást je na roveň s problematikou určení či obnovení hranic PLR na Odře–Nise nebo s ustanovením hranice mezi oběma německými státy.

Jak již bylo řečeno, respektování zásady neporušitelnosti současných hranic v Evropě má klíčový význam pro mír a bezpečnost.³¹⁾ Proto potvrzení této zásady nachází své důležité místo ve předu zmíněných smlouvách uzavřených socialistickými státy s NSR. Tak ve Smlouvě mezi SSSR a NSR v čl. 3 obě strany vyjádřily shodný názor, že „mír v Evropě může být zachován pouze tehdy, jestliže nikdo nebude ukládat o současné hranice“. Zavazují se proto „bezvýhradně respektovat územní celistvost všech států v Evropě v jejich současných hranicích“. Prohlašují dále, „že nemají žádné územní nároky vůči komukoliv a nebudou takové nároky vznášet ani v budoucnu“. Obě smluvní strany dále konstatují, že „považují dnes i v budoucnu za neporušitelné hranice všech států v Evropě, jak existují v den podpisu této smlouvy, včetně linie Odry–Nisa, která tvoří západní hranici Polské lidové republiky a hranice mezi Německou spolkovou republikou a Německou demokratickou republikou“.

Analogické potvrzení zásady neporušitelnosti vzájemných hranic a neexistence územních nároků obsahují smlouvy Německé spolkové republiky s Polskou lidovou republikou (článek 1 odst. 2), s Německou demokratickou republikou (článek 3) a s ČSSR (článek 4). Potvrzení neexistence jakýchkoliv územních nároků ze strany NSR zlikvidovalo základnu pro různé

³⁰⁾ Viz též čl. 62 odst. 2 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z r. 1969.

³¹⁾ Srov. V. Romanov: Osnova pročnogo mira v Jevropě. Meždunarodnaja žizň, č. 2/1973, str. 15 a násl.

pseudoprávní teorie revanšistických sil v NSR, opírající se o neexistující „právo na vlast“ a volající dokonce po „navrácení bývalých německých území“.

Zásada neporušitelnosti hranic našla svůj odraz i v dokumentu sjednaném mezi SSSR a Francií 30. října 1971 a nazvaném „Zásady spolupráce“. Obě země podtrhly velký význam své spolupráce spolu se zainteresovanými státy pro upevnění míru a bezpečnosti, rozvoj mírových vztahů, spolupráce mezi všemi evropskými státy při bezvýhradném respektování zásad, mezi nimiž jako první je uvedena zásada neporušitelnosti současných hranic.

Tato zásada má pevnou oporu nejen v dvoustranných dokumentech a dohodách, ale vyplývá i z dokumentů soudobého obecného mezinárodního práva, zejména z odst. 4 článku 2 Charty OSN, podle kterého státy mají povinnost respektovat územní celistvost a politickou nezávislost kteréhokoli státu. Rovněž Deklarace zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy přijatá VS OSN v roce 1970³²⁾ uvádí ve zvláštní části formulace zákazu hrozby silou nebo použití síly v mezinárodních vztazích povinnost států vystríhat se hrozby silou nebo použití síly za účelem porušení existujících hranic jiného státu, přičemž se zakazuje hrozba silou nebo použití síly i jako prostředek řešení sporů, čítajíc v to územní spory a problémy týkající se hranic států.

Vycházejíc ze zkušeností neblahé evropské historie, jakož i ze zmíněných dvoustranných i mnohostranných mezinárodněprávních dokumentů, socialistické státy usilují o to, aby zásada neporušitelnosti hranic se stala i ústřední samostatnou zásadou Deklarace o vztazích mezi evropskými státy, která má být přijata na konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.³³⁾

Zdůrazňování zvláštního významu této zásady pro evropské poměry však neznamená, že socialistické státy nedoceňují význam i ostatních zásad mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením, jako je zásada nepoužití síly a hrozby silou, nevměšování se do vnitřních záležitostí, pokojné řešení sporů a další, s kterými má zásada neporušitelnosti hranic tvořit ucelený systém pravidel soužití a spolupráce evropských států.

³²⁾ Dok OSN A/RES/2625/XXV.

³³⁾ Srov. Deklaraci o míru, bezpečnosti a spolupráci v Evropě přijatou státy Varšavské smlouvy v lednu 1970 v Praze, text viz Rudé právo ze dne 27. 1. 1972; návrh SSSR Všeobecné deklarace o základech evropské bezpečnosti a zásadách vztahů mezi státy v Evropě, text viz Rudé právo ze dne 5. 7. 1973.